

INGEGERD TROEDSSON:

Farliga fällor

Det är lätt att hamna i en Poverty trap – en fattigdomsfälla – speciellt för flerbarnsfamiljer, konstaterar Ingegerd Troedsson, riksdagens förste vice talman, och ger skrämmande exempel på barnfamiljers och pensionärers ofta hopplösa ekonomiska situation. Hur man än gör är det omöjligt att förbättra ekonomin. Ett radikalt omtänkande är nödvändigt både i fråga om den solidariska lönepolitiken, pensionsystemet och beskattningen om förekomsten av fattigdomsfällor skall kunna minskas.

I England pågår en intensiv debatt kring det som benämns Poverty Traps, fattigdomsfällor, som de som fastnar i – på grund av tex arbetslöshet eller socialhjälpbehov – många gånger har svårt att ta sig ur. Hur de än bär sig åt, kan de inte förbättra sin situation. Problemet är sannolikt ännu större i Sverige, där sådana fällor förekommer på de mest skilda områden.

Familjepolitiken – en skandal

Det utan jämförelse säkraste sättet att i Sverige hamna i en sådan fattigdomsfälla är att skaffa sig de barn vårt land säger sig behöva. Inkomster långt över det normala krävs för att familjer med mer än ett barn skall kunna nå ens den låga standard som existensminimum innebär.

Det utan jämförelse största familjepolitiska stödet – daghemssubventionerna – kan främst utnyttjas av de små familjerna. För dem som måste ordna sin barn tillsyn privat kan förvärvsarbete för båda föräldrarna to m förvärva ekonomin, främst beroende på att barn tillsynskostnader betraktas som privata levnadskostnader och inte är avdragsgilla.

Många gånger spelar det inte heller någon roll om en fyrabarnsfamilj har 0 eller 150 000 kr i förvärvsinkomst, för en fembarnsfamilj om de har 0 eller kanske 200 000 kr. Standarden förblir lika låg, långt under den normala. Detta beror på att skatt, bortfallande bostadsbidrag, existensminimiavdrag eller socialbidrag i praktiken lägger beslag på hela inkomstökningen. Ju fler barn det finns i familjen, desto bredare är dessa skikt med i praktiken 100 procent i marginalskatt.

Pappersskilsmässor och skenskriv-

ningar på dubbla adresser ter sig många gånger som enda sättet för dessa familjer att ta sig ur fattigdomsfällan. Flerbarnsfamiljernas situation i dagens välfärds-Sverige är varken mer eller mindre än en skandal.

Likriktade pensionärer

Även många andra grupper har svårt att förbättra sin standard. När det gäller pensionärerna står diskussionens vågor höga om ATP-systemets hållfasthet i tiden. Ändå är standardskillnaden mellan minimipensionärerna – de som endast har folkpension och pensionstillskott – och ATP-pensionärerna ofta försvinnande liten. En ensamstående minimipensionär med bostadstillägg för en månads hyra på 1 500 kr har t ex 45 000 kr om året att leva på. Skulle han i stället utöver folkpensionen ha en ATP-pension på 40 000 kr ökar behållningen, men endast till knappt 49 000 kr. *Mer än 90 procent av ATP-pensionen försvinner i form av uteblivna pensionstillskott, skatt och minskade bostadsbidrag.*

Skulle vår pensionär i stället ha vissa förvärvsinkomster blir behållningen lika blygsam.

Bättre blir det knappast för dem som under aktiva år lagt undan för en bekymmersfri ålderdom, såvida de inte förbrukar kapitalet, något som inte alltid är möjligt. En minimipensionär med tillgångar på 150 000 kr och en ränta på 12 000 kr får t o m mer än 3 000 kr *mindre* att leva på än om han inte sparat något alls. Detta beror på de skärpningar som kapitalinnehav för med sig, både vad gäller skatten och rätten till bostadsbidrag.

Samhällsföretag och morötterna

Låt mig som ett tredje exempel på fallor ta den verksamhet med "skyddade verkstäder" som byggts upp runt om i landet. Denna Samhällsföretags verksamhet är utomordentligt kostsam, genom att betydligt mer än hela lönekostnaden måste täckas med statsbidrag. Samtidigt finns långa köer av på olika sätt handikappade som i dessa verkstäder skulle kunna få arbetsträning, sysselsättning och kamratskap. Målet med verksamheten är också att slussa ut så många som möjligt av dem, som beretts plats, till jobb på den öppna arbetsmarknaden.

I praktiken är avgången mer än blygsam. Till detta bidrar att lönen på de skyddade verkstäderna ofta är högre än vad den öppna marknaden kan erbjuda. Steget ut från Samhällsföretag försvåras också av Åmanlagarnas regler för den öppna arbetsmarknaden om "sist in först ut". *Hårdare arbetstakt, samma eller t o m lägre lön och sämre anställningskydd är knappast den morot som behövs för att fler skall våga ta steget ut från den skyddade verksamheten.* Systemet låser effektivt in sig självt, till nackdel för såväl de köande som för dem vars arbetsförmåga och livsförhållanden skulle kunna utvecklas ytterligare genom den öppna arbetsmarknaden.

Inga incitament

Många fler grupper skulle kunna nämnas, som t ex åtskilliga *underhållsskyldiga* som genom bestämmelser om förbehållsbelopp garanteras en viss, ingalunda guldkantad standard, men där inkomstökningar omedelbart försvinner i form av ökade underhållskostnader.

Det är naturligtvis djupt allvarligt att allt fler grupper och allt fler enskilda människor inte kan förbättra sin situation av egen kraft. Självfallet motverkar det i grunden den vilja att satsa på produktiv verksamhet som vårt land behöver. Det är också djupt beklagligt för både samhället och den enskilde att så många pensionärer, fulla av arbetslust och med stort yrkeskunnande, i stället skall behöva "sysselsättas" med mer eller mindre konstlad verksamhet.

Hån mot rättvisekraven

Inte minst allvarligt är att fällorna ofta är just fattigdomsfällor, som slår igen effektivast för dem som har störst behov av en standardökning, i första hand flerbarnsfamiljerna. Familjepolitiken har i den missriktade jämlikhetens namn allt mer blivit en politik för de välbärgade, för föräldrar med få barn, god utbildning, välbetalda och intressanta yrken, medan LO-grupperna med ofta obekvämlig arbetstid, som gör det svårt att utnyttja den kommunala barnomsorgen, samt framförallt flerbarnsfamiljerna dragit det kortaste strået. *Viljan att styra familjerna har varit – och är – betydligt starkare än viljan att tillgodose ens minimala krav på rättvisa och valfrihet.*

Men också för akademikerfamiljerna innebär den förda familjepolitiken en farlig fälla. Det går kanske bra att förena förvärvsarbete med kommunal barnomsorg, så länge de endast har ett, möjligen två barn. Skulle de få ett handikappat barn med särskilda omsorgsbehov eller vilja ha ytterligare barn slår fällan lätt igen. Alternativ barnomsorg, bättre anpassad till bla de större familjernas be-

hov, blir orimligt dyr för föräldrarna – även om den i verkligheten skulle kosta långt mindre än den kommunala. Och väljer föräldrarna att själva ta hand om barnen under de år dessa kräver mest vård, fostran, omsorg ramlar standarden ned långt under det normala. Det är inte att förvåna sig över att akademikerfamiljerna allt oftare tvingas nöja sig med endast ett barn.

Vilka åtgärder krävs?

Vad krävs då för att komma till rätta med alla dessa fällor?

Den *solidariska lönepolitiken* har genom sina konsekvenser blivit djupt osolidarisk mot de unga som ofta ter sig som den dyraste arbetskraft som finns att tillgå eller mot branscher, orter eller jobb, som annars skulle ha kunnat fortleva. Den spär därigenom inte bara på arbetslösheten utan också på köerna till Samhällsföretag och försvarar utslussning därifrån. Just i solidaritetens namn brådskar ett radikalt omtänkande.

För *pensionärernas* vidkommande torde den enda långsiktigt hållbara lösningen vara att successivt ersätta dagens system med pensioner som räknas upp till en sådan nivå att skatt i vanlig ordning kan betalas och behovet av bostadsbidrag försvinner. Jämförelser mellan inkomstnivån som aktivt yrkesverksam och som pensionär skulle då också underlättas. Inte ens minimipensionärerna har på långt när den låga standard som själva folkpensionsbeloppet kan ge vid handen. I själva verket har många tom högre standard som pensionärer än dessförinnan.

För *barnfamiljernas* del kommer nå-

gon lösning inte att nås om inte skattesystemet angrips. Trots vackert tal om skatt-efter-förmåga beskattas familjerna i verkligheten hårdare ju fler barn de får. Detta beror på att vårt förment "jämlika" skattesystem tar upp till 30-40 procent mer i skatt på en och samma hushållsinkomst, ju ojämnare den är fördelad mellan makarna. Samtidigt blir denna inkomstfördelning markant snedare – och skatten följaktligen högre – ju fler barn familjen får.

Proportionell skatt

Progressiviteten i skattesystemet borde därför ha spelat ut sin roll. Skadeverkningarna har blivit allt mer uppenbara, samtidigt som dess inkomstomfördelnde effekt är minst sagt slumpmässig.

Genom att ingen som helst hänsyn tas till hur många som skall leva på familjeinkomsten, endast till hur många som tjänar in den, har skattesystemet måst kombineras med behovsprövade bostadsbidrag, behovsprövade existensminniavdrag och behovsprövade socialbi-

drag av sådan omfattning att de, som tidigare visats, effektivt förhindrar standardökning hos dem som har störst behov av en sådan.

Endast genom ett skattesystem, som också tar hänsyn till hur många som skall leva på inkomsten – i första hand genom avdrag för oundgängliga kostnader för barnen – kan rundgången i systemet angripas och inlåsnings effekterna minska. Motståndet mot ett sådant system skulle sannolikt avta om skatten gjordes mer proportionell. Skatten på en och samma familjeinkomst skulle då inte heller påverkas så starkt som nu av inkomstfördelningen inom familjen.

Det kan ha sitt intresse att påpeka att en helt proportionell skatt, statistiskt sett, inte skulle bli högre än 40 procent med ett grundavdrag på 6000 kr, bevarat hemmakeavdrag, barnavdrag på 10000 kr per barn samt avdragsrätt för nödvändiga barntillsynskostnader. Genom sina positiva följdverkningar för hela samhällsekonomin torde skatten i själva verket kunna bli ännu lägre än så. Förekomsten av fattigdomsfällor torde samtidigt radikalt nedbringas.